

Vanhan testamentin historiaa ja arkeologiaa

Timo Eskola / STI

Daavidin kaupunki ja Salomon muurit

Kuningasajan alkua, Daavidin hallitsijakautta ja Salomon loistokautta koskeva arkeologinen tieto etenkin Jerusalemin alueelta on ollut pitkään vähäistä. Se on johtanut joitain historioitsijoita jopa epäilemään, että mitään merkittäviä uudistuksia tai rakennelmia ei tuohon aikaan tehty. Viime vuosina Eilat Mazarin johtamissa kaivauksissa on kuitenkin kyetty avaamaan kerrostumia, jotka valottavat mielenkiintoisella tavalla vanhan Jerusalemin eli Daavidin kaupungin arkeologiaa.

Jebusilaisen kaupungin vanhin historia on kiinnostava. Vanhassa testamentissa todetaan Daavidin hallinneen uransa alussa Hebronissa, Jerusalemistä ja Betlehemistä etelään (2. Sam. 2:3). Vasta Saulin pojan Isbosetin, pohjoisen Israelin hallitsijan, kuoltua Daavid valloitti jebusilaisten asuttaman Jerusalemin ("Siionin linnoituksen") ja siitä tuli "Daavidin kaupunki" (2. Sam. 5:7). Historian ja arkeologian tulkinnoissa on olennaista kiinnittää huomiota alkuperäisen Jerusalemin sijaintiin.

Jebusilaisten Siionin linnoitus seisoj nykyisen vanhankaupungin muurin eteläpuolella olevalla ka-pealla harjanteella. Se on ollut pieni, muutaman sadan talon kaupunki. Muurit ovat tuntuneet korkeilta, koska idässä sijaitsee syvä Kidroninlaakso ja länteen jää Juustontekijäinlaakso. Kaupunkia on ollut helppo puolustaa. Jebusilaisten pilkkalaulu Daavidille kuului: "Tänne sinä et pääse, sokeat ja rammattkin pystyvät torjumaan sinut" (2. Sam. 5:6). Harjanne päättyy Hinnominlaaksoon, ja mäen juurella on Siloan vesiallas (Joh. 9:7), johon vesi johdettiin Gihonin lähteestä. Paikalla on itse asiassa kolmen kukkulan ryhmä, joista vain alin oli linnoitettu kaupungiksi. Sen päädystä nousee Ofel-kukkula, ja ylimpänä on vuoren korkein kohta, tuleva temppelinvuori. Daavidin kerrotaan vallanneen nimenomaan tuolla muurien suojaamalla eteläisellä kukkulalla sijainneen pienen kaupungin.

Uusimmat kaivaukset: onko Daavidin palatsi löytynyt?

Kuuluisien arkeologien sukuun syntynyt Eilat Mazar on tehnyt kaivauksia eri puolilla Ofel-kukkulaa kymmenien vuosien ajan. Aluksi hän osallistui isoisänsä Benjamin Mazarin kaivauksiin ja myöhemmin hän on itse johtanut uudempia kaivauksia. Kaivausten suurin mielenkiinto kohdistuu nykyään ensimmäisen Daavidin kaupungin muurien ulkopuolelle, Ofel-kukkulalle. Se on osittain satumaa, osittain määrätietoista uusien alueiden kartoittamista. Osa kaivauksista ulottuu aivan Herodeksen temppelin muurin lähelle. Ylempien kukkuloiden kaivaukset ovat tärkeitä historiallisesti etenkin sen tähden, että ne kohdistuvat alueisiin, joita jebusilaiset eivät olleet vielä rakentaneet (ks. Mazar, *BAR*, 1/2006).

Vanhan Siionin linnan muurien ulkopuolelta on ensinnäkin löytynyt korkea kivimuuri (Stepped-Stone Structure). Itse asiassa juuri sen löytyminen laajensi Daavidin kaupungin kaivauksia pohjoiseen, alueelle H. Itäisen harjanteen laidalta löydetty varustus on Israelin arkeologisten löytöjen laajin kivirakennelma. Kyseessä on kahdeksankerroksisen talon korkuinen muuri, jolla on selkeä funktio kaupunkiarkkitehtuurissa. Se vahvistaa kukkulan rinnettä ja antaa tukensa mäen laella sijainneelle, oletettavasti varsin suurelle rakennukselle. Muurin löytyminen oli kuitenkin vasta indikaattori suuremmista rakennelmista.

Mazarin uusimmissa kaivauksissa Ofelin päältä on lisäksi löydetty suuren hallintorakennuksen perustukset. Sen reunimmainen laita ja perusmuuri sijaitsevat juuri edellä mainitun kivimuurin ylä-laidassa. Paikalla on ollut rakennuksia Toisen temppelin ajalla, ja aikaisemminkin. Ylemmässä kerroksessa on bysanttilainen rakennus, ”Eusebioksen talo” (eräässä tiilessä olevan painatuksen mukaan). Se on puolestaan rakennettu Uuden testamentin aikaisen asuintalon päälle. Tämä talo on täynnä juutalaisen uskonnollisuuden piirteitä. Keskeisenä näistä rituaaliallas *mikve*, joka on hyvin säilynyt pienine portaineen. Tämän Toisen temppelin ajan talon alla on puolestaan hyvin kiinnostava kerros. Talon alapuolelta löytyy erittäin suurista kivistä rakennettuja seinämiä. Nämä on itse asiassa havaittu jo Macalisterin ja Duncanin kaivauksissa aiemmin (1923–1925). He kuitenkin pitivät kiviä jebusilaisen muurin osina eivätkä kiinnittäneet niihin suurempaa huomiota. Tulkinta oli virheellinen, sillä Jebusilaisten muuri ei ulottunut näin kauas.

Suurten seinäkivien alta Mazar ryhmineen löysi yllättävän jyrkät, parimetriset perustukset. Ne jatkuivat joka suuntaan harjanteen poikki heidän kaivausalueensa reunoilta. Perustuksia alettiin kutsua yksinkertaisesti ”suurten kivien rakennelmaksi” (Large-Stone Structure). Perustusten reuna on puolestaan alle kymmenen metrin päässä yllä mainitusta kivimuurista (Stepped-Stone Structure). Jälkimmäinen on selvästikin tukenut kiviperustuksia. Tämä perusmuuri ajoitetaan 1000-luvun taitteeseen. Merkille pantavaa on se, että muurin alta ei ole löytynyt minkäänlaista arkeologisesti merkittävää materiaalia. Alue on ollut rakentamatta ennen sitä aikaa, jolloin Daavid Raamatun tekstien mukaan tulee kaupunkiin. Jo Kathleen Kenyon sattui löytämään rinteen juurelta omissa 1960-luvun kaivauksissaan joonialaisen (proto-aiolinen) kapiteelin. Hän ei kuitenkaan osannut yhdistää sitä mihinkään lähellä olevaan rakennukseen, koska Kenyon otaksui Daavidin rakentaneen palatsinsa itse kaupungin muurien sisäpuolelle. Nyt pylväskapiteeli voidaan tulkita paremmin löytöpaikassaan. Se viestii, että ylhäällä on ollut merkittävä rakennus. Kapiteeli on kannatellut suuren pylvään päässä tuon ajan rakennuskulttuuria ajatellen varsin loisteliaan salin kattoa. Merkit huomattavasta hallintorakennuksesta ovat siis olemassa.

Koska rakennelma on jebusilaisen kaupungin ulkopuolella ja ajoittuu kuitenkin tuhatluvulle, tiedot viittaavat palatsiin, jonka Daavid rakennutti itselleen. Tämä kerrotaan myös Raamatussa. Daavid asettui ensin jebusilaisten linnoitukseen, mutta laajensi sitten kaupunkia eri suuntiin. Hän liittoutui Tyroksen kuninkaan Hiramien kanssa ja tilasi tämän miehet rakennustöihin. Hiram ”toimitti hänelle setripuuta, kirvesmiehiä ja kivenhakkaajia, ja nämä miehet rakensivat Daavidille palatsin” (2. Sam 5:11). Mazarin kaivaukset ovat nyt paljastaneet ensi merkkejä rakennuksesta, joka sopisi hyvin Daavidin palatsiksi Ofel-kukkulalla. Mazarin aihetta käsittelevä artikkeli olikin otsikoitu: ”Did I Find King David’s Palace?”. Kaikki lähtökohdat myönteiselle johtopäätökselle ovat olemassa.

Löydölle löytyy myös ”vaikutushistoriallinen” peruste. Juuri tällä kohden on kuningasajalla myöhemminkin sijainnut hallitsijan palatsi tai ainakin hallintorakennus. Kapealla harjanteella sijainneen Jerusalemin asemakaava säilyi muuttumattomana. Edellä mainittu kivimuuri on kaivauskohteiden reunalla, alue H:lla. Sen vierestä alue G:stä on puolestaan tehty sinetilöytö (ks. artikkelia *Jerusalemista löytyneet kuningasajan sinetit*). Aluetta kaivoi israelilainen arkeologi Yigal Shiloh vuosina 1978-1985 (ks. *Ancient Jerusalem Revealed*, Jerusalem. 1994, s. 55–61). Kaivettu taso ajoitetaan 600-500 -luvulle eKr. Taso tunnustetaan hyvin, koska alue on tuhottu 587/6 babylonialaisten hävittäessä Jerusalemin tärkeimmät rakennukset ja temppelin. Sinetit sisältänyt talo on poltettu maan tasalle. Arkeologia on kuitenkin sattumalta hyötynyt tästä. Sinettejä käytettiin kääroissä, ja käärojen palaessa saviset sinetit ovat kovettuneet kuin uunissa. Siksi ne ovat säilyneet harvinaisen hyväkuntoisina ja luettavina. Myöhemmin Eilat Mazarin kaivauksissa on samalta alueelta löydetty kaksi sinettiä lisää. Kolme sineteissä mainituista virkamiehistä löytyy Jeremian kirjas-

ta Jojakimin ja Sidkian ajalta. Kaikki ovat virkamiehiä kuninkaan hovissa: Gemarja Safanin poika (Jer. 36:12), Jukal Selemjan poika ja Gedalja Pashurin poika (38:1). Löytö viittaa vahvasti siihen, että kuningasten ajan palatsi hallintorakennuksineen on sijainnut juuri Ofel-kukkulalla. Tosin geografiaa ajatellen juuri muita paikkoja ei edes ollut itse harjanteen päässä olevan kaupungin ja korkeammalla sijainneen temppelin välissä. Asemakaava toimii näin ollen yhtenä perusteena arkeologiselle pohdinnalle.

Salomon rakennusprojektit

Salomon rakennusprojekteja tunnetaan ympäri Israelia. Keskeisimpiä niistä ovat muurit ja niiden mahtavat portit, jotka olivat tuon ajan kauppakeskuksia ja virkamiesten huoneita. Raamatussa Salomoa pidetään rakentajakuninkaana. Itse Jerusalemin alue on kuitenkin ollut pitkään tältä osin tuntematon. Koska temppelin alueen muurit on rakennettu moneen kertaan uudelleen, ei ensimmäisen temppelin rakenteista ole varsinaista tietoa. Korkeintaan jotkut Warrenin ja Wilsonin löytämistä vesisäiliöistä eli susterneistä silloisen temppelipihan alueella saattavat rajata sitä aluetta, jolla ensimmäinen temppeli on vuorella sijainnut. Eilat Mazarin kaivaukset ovat nostaneet kuitenkin esiin mielenkiintoisia yksityiskohtia myös Salomon ajasta, tosin temppelin alueen eteläreunalta (Mazar, *Discovering the Solomonian Wall in Jerusalem*, Jerusalem, 2011).

Itse asiassa jo Charles Warren kartoitti vuoden 1867 kaivauksissa Ofel-kukkulalla varustuksia. Harjanteen itä laidalta, edellä mainitun ”suurten kivien rakennelman” pohjoispuolelta löytyi vanhan muurin jäänteitä. Lisäksi kaivajat paljastivat osia suuren puolustusmuurin pohjasta ja tornirakennelmasta. Mazarin kaivaukset ovat täydentäneet tätä tietoa. Hänen ryhmänsä on voinut kaivaa ainoastaan tornirakennelman länsireunaa, koska muu osa pohjamuuria on nykyään temppelialueen eteläsivun ympäri kulkevan kadun alla. Kaivetulta alueelta on löytynyt suureen torniin liittynyt nelihuoneinen porttirakennelma.

Mazarin kaivausten eri tasot osoittavat ensinnäkin sen, että Ofel-kukkulalla on sijainnut erilaisia hallinnollisia rakennuksia ja asuinrakennuksia jo 700 -luvulla eKr. Tuon ajan muurien juurilta on löytynyt pois heitettyjä ruukkuja, joiden kahvassa on sinetti LMLK, ”kuninkaan omaisuutta”. Tämä antaa viitteitä rakennusten käyttötarkoituksesta. Tähän kerrokseen kuuluu myös ”lisätorni” (Extra Tower), joka on rakennettu asuinrakennusten viereen. Raamatun mukaan 700-luvun kuninkaista erityisesti Ussia rakennutti Jerusalemiin uusia torneja. ”Ussia rakensi Jerusalemiin tornit Kulmaportin, Laaksoportin ja muurinkulmauksen kohdalle ja varusti ne lujasti.” (2. Aik. 26:9). Aika ja paikka sopivat, ja ratkaisu on tehtävä näiden tietojen perusteella. Mazar pääättelee, että Ussian torni ”muurinkulmauksen” kohdalla on sijainnut juuri lisätornin (Extra Tower) kohdalla.

Mainittujen talojen perustusten ja niiden vieritse kulkevan muurin alta on edelleen löytynyt kaikkein vanhin kerros, joka vie meidät Salomon aikaan. Yllä mainitusta Warrenin ”suuresta tornista” ja siihen liittyvästä monihuoneisesta portista lähtee alueen vanhin muuri, ”suora muuri”. Se sijoittuu 900-luvulle eli Salomon aikaan. Tämän muurin tulkintaan vaikuttaa monta tekijää. Ensinnäkin on ilmeistä, että temppelin rakennuttanut Salomo on varustanut koko alueen lujilla muureilla. Toiseksi on perusteita sille, että Ensimmäisen temppelin ajan Jerusalemin itämuuri on niitä harvoja rakennelmia, jotka yhä ovat suurin piirtein alkuperäisillä kohdillaan. Näin muurin kulkua tulkitsi jo historioitsija Josefus Uuden testamentin aikaan:

”Kolmesta muurista vanhin oli vaikeasti ylitettävissä rotkojen ja niiden yläpuolella olevan kukkulan vuoksi, jolle se oli rakennettu. Jo muurin sijainti oli edullinen, ja lisäksi se oli rakennettu lujaksi, sillä Daavid ja Salomo samoin kuin näi-

den kuninkaiden seuraajatkin pitivät sen rakentamista kunnia-asianaan. Muuri alkoi pohjoisen puolella niin sanotusta Hippikos-tornista ja ulottui Ksystokseen asti. Sitten se littyi kaupungintaloon ja päättyi temppelin läntiseen pylväikköön. Toiseen, läntiseen suuntaan se lähti samasta kohdasta. Kulki Bethso-nimisen paikan kautta se ulottui Essea-laisportille asti ja kääntyi sitten etelään päin Siloan lammikon toiselle puolelle. Sieltä se kääntyi jälleen itään kohti Salomon lammikkoa, jatkui sitten erääseen paikkaan, jota nimitettiin Ofeliksi, ja yhtyi lopulta temppelin itäiseen pylväikköön.” (Josefus, *Juutalaissodan historia*, V.4.2.142-145).

Ofelin ohi kulkenut muuri, jonka itäisessä laidassa alempana olivat palatsirakennuksen perustukset (joista edellä on ollut puhe), on noussut kohti Warrenin löytämää suurta tornia ja Mazarin kaivamaa ”suoraa” muuria. Suora muuri puolestaan suuntaa tarkalleen kohti temppelin alueen kaakkoiskulmaa, eli Josefuksen mainitsemaa ”temppelin itäistä pylväikköä” (joka siis on Herodeksen rakennuttama). Tästä kohdasta eteenpäin vanhin muuri on ylempänä yhtynyt Salomon temppelin itämuuriin.

Tällä perusteella voidaan ainakin pääpiirteissään hahmottaa myös Salomon temppelin sijaintia. Se on rakennettu Ofelin yläpuolelle Morian vuoren korkeimmalle kohdalle. Pakkosiirtolaisuuden jälkeen Serubbabelin temppeli on rakennettu uudelleen samalle paikalle, osin varmaankin käyttäen samoja kiviä. Myöhemmin Herodes on laajentanut temppelin pihaa ja rakentanut sinne suuret pylväiköt (”Salomon pylväskäytävät”). Tässä vaiheessa temppelin pihalle on kuljettu Ofelilta kahden suuren käytävärakennelman läpi. Nämä portit ovat yhä nähtävillä temppelin etelämuurissa, ja Warrenin aikana niistä on vielä päässyt kulkemaan. Alun perin sisään lienee kuljettu kolmoisportista etelämuurin itäreunasta. Temppelistä olisi tämän tulkinnan mukaan poistuttu kaksoisportista lännempänä. Porttien välissä on ollut suuria *mikve*-altaita, joiden jäänteet ovat yhä nähtävillä. Erilliset kulkureitit ovat tietenkin olleet välttämättömiä puhdistussääntöjen tähden. Temppelin alueelle ei ole voinut mennä kastautumatta altaassa. Sen jälkeen rituaalinen puhtaus olisi menetetty, jos käytävässä olisi sattunut koskemaan pois tulevaa ihmistä. Sisäänkäytävät antavat suuntaa sille, missä kohden temppelin sisämuurit ovat sijainneet, mutta tarkempi paikantaminen on mahdotonta. Ainoat Jerusalemin temppelistä peräisin olevat esineet ovat mahdollisesti sellaiset 12 metriä pitkät setripuiset, tukista veistetyt parrut, joita on käytetty uudelleen alueella olevan moskeijan kattorakennelmissa. Nämä kaiveruksin koristellut parrut on uusittu vasta 1960-luvulla ja varastoituu sen jälkeen huolimattomasti moskeija-alueen pihalle. Dendrologisen ajoituksen mukaan monet puista ajoitettiin kuningasten ajalle aikaan (*BAR*, 3/2013). Vanhin kuitenkin ajoittuu 884 eKr. (+/- 180 vuotta). Teoriassa on siten mahdollista, että monet puista tulevat jo ensimmäisestä temppelistä. Uudelleenkäyttöä perustellaan sillä, että puu oli kallista ja hankala tuoda paikalle.

Loppusanat

Kuningasajan arkeologian tarkastelu on noussut nykyään tärkeään asemaan, koska historiaa koskeva minimalistinen teoria saa Suomessa yhä enemmän tilaa. Sen kannattajat väittävät, että kuningasajan historiasta ei tunneta oikeastaan mitään, eikä juuri mikään arkeologian löytö pidä yhtä Raamatun tekstien kanssa. Tuon ajan kulttuuria pidetään kanaanilaisena ja uskontoa monijumalaisena. Tällaisessa asetelmassa on syytä muistaa, että tieteen näköala on toinen. Kuningasajalta on suuri määrä löytöjä, eikä yksikään niistä ole olennaisesti ristiriidassa Vanhan testamentin tekstien kanssa. Sen sijaan yhtymäkohtia on paljon ja niitä näyttää tulevan jatkuvasti lisää tutkimuksen edistyessä.

Käsityksemme Daavidin ajan kaupungista tarkentuu. Daavid on laajentanut Jerusalemia rakennuttamalla palatsin Ofelille. Tyroksen kuningas Hiram lähettää rakentajansa rakentamaan näyttävää

palatsia muureineen. Salomo puolestaan pyytää samaista Hiramia rakentamaan temppelin palatsin yläpuolella olevalle vuorenhuipulle. Tämä temppeli linnoitetaan vankoilla muureilla, joista yksi suuri torni muureineen on löytynyt. Temppelin sijainti tunnetaan ja Herodeksen temppelin muurit ovat yhä nähtävillä. Ensimmäisestä temppelistä on kaiketi jäljellä vain pari suurta parrua, jotka makaavat jossain Jerusalemin alueen varastossa yhä tänäkin päivänä.

4.10.2013